

Het Europese ideaal- Schuman anno 2006?

prof.dr. Ben Hoetjes

Het Europese ideaal – Schuman anno 2006?

Ben Hoetjes
hoogleraar Regiobestuur in
internationaal perspectief

's Gravenhage. Dat er in brede kring in Nederland een grote Eurosceptis bestaat, is wel duidelijk. De publieke opinie wil na het referendum van 2005 eigenlijk even niets weten van Europa, hoewel de voor- én tegenstanders van de Europese Grondwet in koor hebben geroepen, dat zij vóór Europa waren. De regering heeft zich vervolgens in de EU-contributiestrijd geworpen, en daar een grote overwinning geboekt.

Naar het schijnt, hoeft Nederland een miljard euro minder te betalen aan de EU. Van harte gefeliciteerd – en nu? Er is door de regering een website geopend, waarop iedereen zijn mening over Europa kan geven, net als bij de televisiespelletjes, zodat 'de mening van de Nederlanders' naar voren kan komen. Het parlement – dat is toch onze volksvertegenwoordiging? – zwijgt. In toespraken vertelt de Nederlandse staatssecretaris voor Europese Zaken, dat de EU vooral gezien moet worden vanuit het perspectief van het nationale belang, en dat voor de burger de vraag is 'wat heb ik aan de EU?'. Kortom, het lijkt erop, dat wij weer terug zijn bij af – het eigenbelang, het nationale belang en verder niets. Net als aan het begin van de 20e eeuw, is ook aan het begin van de 21e eeuw twijfel en onzekerheid in Europa troef.

De grondleggers van de Europese samenwerking, Schuman voorop, hadden een andere instelling. Voor hen was 'Europa' een ideaal: er moest een versmelting en integratie totstandkomen in dit werelddeel, waardoor vrede, welvaart, democratie en rechtsstaat gewaarborgd zouden zijn. Christelijke en universele waarden waren daarbij een belangrijke inspiratiebron. Leest u maar het hiernavolgende artikel van Margriet Krijtenburg.

Lakmoesproef

In deze tijd, waarin zoveel aandacht uitgaat naar welvaart, veiligheid en de angst om die te verliezen, is het heel nuttig om te zien, hoe na 1945 een hooggestemd politiek ideaal zijn kansen kreeg in een arm, verwoest en onveilig werelddeel.

Toch roept de denkwereld van Schuman ook de nodige vragen op, vooral naar de toepasbaarheid in het Europa van de 21e eeuw. Er is in West-Europa een generatie opgegroeid, voor wie welvaart, veiligheid, een sociaal vangnet en vrijheid vanzelfsprekend waren en bleven. In Zuid-Europa was dat tot de jaren '70 niet het geval, maar daarna wel. In Oost-Europa was de situatie geheel anders: daar is pas sinds de jaren '90 een nieuw perspectief van vrijheid en welvaart geopend en zijn oude vanzelfsprekendheden – een alomvattende overheidszorg – verdwenen. Betekent dit, dat Europese idealen misschien meer weerklink vinden in Zuid- en Oost- dan in West-Europa, omdat daar duidelijker is wat ermee bereikt kan worden?

Ander probleem: Europa is in de tweede helft van de 20e eeuw sterk geseculariseerd. De rol van de (christelijke) religie is teruggedrongen uit het openbare leven, alle EU-lidstaten kennen een feitelijke scheiding van kerk en staat, en politieke idealen gebaseerd op religieuze overtuigingen vinden maar een beperkte weerklink. In hoeverre kan een christelijk geïnspireerd Europees ideaal, zoals bijvoorbeeld dat van Schuman, nog overtuigen? Kan en moet het Europese ideaal ook putten uit andere inspiratiebronnen, religieus of niet-religieus? Als complicerende factor – of misschien wel als lakmoesproef – is er de confrontatie met de islam, binnen Europa en op wereldschaal. Een Europees ideaal zal duidelijk moeten maken, hoe niet-christelijke religies een plaats in Europa hebben, en omgekeerd zal vanuit de islam duidelijk moeten worden, hoe men zich opstelt tegenover 'Europese' – of universele? – waarden zoals mensenrechten, democratie, rechtsstaat e.d.

Menselijke euro's

Een punt van zorg bij het Europese ideaal is ook, dat het in de beleving van de burgers lijkt te zijn weggezakt. Er bestaat weliswaar een groep, voor wie het werken en leven in Europees verband, het contact met mensen uit andere lidstaten, vanzelfsprekend en positief wordt beleefd: de inwoners van de grensstreken, maar ook de Nederlanders die in België, Duitsland, Frankrijk of Spanje wonen, al of niet permanent, de buitenlanders die in Nederland wonen, en al diegenen die voor werk, studie of anderszins regelmatig met andere Europeanen in contact komen. Deze groep van 'menselijke euro's' – met een nationale en een Europese kant – wordt alleen maar groter, met het wegvallen van de grenzen en met de magneetwerking/expansieneiging van de Nederlandse welvaart. Toch is ook bij deze groep het Europese ideaal nog te weinig bewust aanwezig. Europa is misschien te vanzelfsprekend, te gemakkelijk, en daarom beseft men niet, dat er voor gevochten is en voor gevochten moet worden. Het slappe, comfortabele, vanzelfsprekende Europeaan-zijn leidt gemakkelijk tot debacles zoals het grondwetsreferendum in Nederland in juni 2005.

Een Europees ideaal, dat bewust wordt beleefd en uitgedragen, is onmisbaar om de EU vitaal te houden. Wanneer in de EU de enige vraag wordt, voor burgers en lidstaten, 'wat heb ik eraan in mijn eigenbelang?', dan is

de EU niet meer bestand tegen tegenslag – en zal uiteenvallen. Alleen een samenwerking 'for better or worse' kan standhouden, waar niet alleen het directe eigenbelang vooropstaat, maar ook de bereidheid bestaat om een stap terug te doen ter wille van de solidariteit, de wens om zich te verplaatsen in de belangen en problemen van de anderen, waar waarde wordt gehecht aan de verscheidenheid, en aan de onderlinge verbondenheid van de volkeren in Europa. Het formuleren en uitdragen van dit ideaal is niet vanzelfsprekend en gemakkelijk, maar vereist een voortdurende inspanning. Grondleggers als Schuman wisten dat, en raakten soms ook gedesillusioneerd. Anno 2006 is dat niet anders.